

Seria C.

No. 39

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
DIN LUMEA LARGA

195

BLĂJUL

DE

ALEXANDRU LUPEANU-MELIN

Profesor și bibliotecar arhiepiscopial Blaj
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biblioteca Universității Regale Ferdinand I.
din CLUJ.
№ 1536 1930
EXEMPLAR LEGAL.

EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ», BUCUREȘTI

42.402. — 930.

A APĂRUT : 222161

I. SIMIONESCU

Profesor la Universitatea din București

ORAȘE DIN ROMÂNIA.

EDIȚIA II-a (5—10000 EX.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Revăzută și adăugată

Cu 80 ilustrațiuni în text

Volum format mare, de 312 pag.

Lei 120

Se poate căpăta prin orice librărie sau trimițând suma prin mandat postal de dreptul la *Cartea Românească* B-dul Academiei 3. București, I.

BLAJUL DE DEMULT

Blajul cel din vechime nu ne-a aparținut nouă. Documentele bătrâne pomenesc la imbinarea Târnavelor un castel de vânătoare al unui fiu de voevod ardelean. *Herboldus fiul lui Ost* a fost cândva stăpânul promontoriului și al vilei străvechi dela Târnave. Spuza neindurătoare a vremii a acoperit însă degrabă amintirea pasiunilor lui medievale dimpreună cu urmașii lui cu tot, căci aceștia nici nu mai sunt increstați pe răboajele istoriei. Conacul trece ca danie regească în alte mâini, străine și ele. Pela 1395 Regele Sigismund ține să răsplătească cu ceaștă moșie meritele unui anumit *Blasius Cserei*, luptător erou în războaiele cu Turcii în Sirmiu și Nicopole. Acest Blasius a reușit măcar să-i dea localității un nume statornic, căruia sătenii ținutului i-au zis „Blaj”, romanizând astfel, din ungurește, o numire ce era prea aspră și greoaie pentru limba lor, mai simplă și mai dulceie.

Vremile au perândat apoi alți stăpâni dintre nobilii Ardealului peste moștenirea lui Herbold, pribegi grăbiți și ei în pisaniile timpului. Dintre aceștia doar singur *Gheorghe Bagdi* își ilustrează numele cu clădirea sa din anul 1535, care dăinuește încă și astăzi, ca palat mitropolitan al nostru. Ceialalți au fost numai trecători fără popas, tot stăpâni fără noroc, ori ciudați, ca *Pèchy Sabbatarul*, care ținea în podul castelului o cămăruță pentru jertfele sângeroase ale

credinței lui curioase. N'au fost mai norocoși stăpâni nici cei doi prinți Apafi, cari au îngropat independența Ardealului. *Mihail Apafi al doilea* și-a serbat chiar nunta la Blaj însă o nuntă fără veselie și fără dans, între nobili jig-niți și zavistnici. Curând el și părăsește nu numai Blajul, ci și Ardealul, pe care se înstăpănesc oștile Habsburgilor. E interesant că tocmai la Blaj s'a curmat prin vestita „Transactio Lotharingiaca” domnia fudulă a celor puțini, favorizați de soartă, asupra unei țări, unde ei nu aveau alte rădăcini decât dreptul pumnului și al instituțiunilor medievale. A fost acesta poate un semn al Providenței, care nu îngăduie să se inveșnicească usurparea și lipsa de echitate.

Castelul dela Blaj, în timpurile când nu ne-a aparținut nouă, a fost de altfel pentru stăpânii vremelnici, mai mult un locaș de dureri și de lovituri ale sorții. *Crăiasa Ecaterina* a lui Apafi al doilea, în scurtul timp cât a trăit aci, a dus-o tot în suferinți, chinuită de o boală trudnică și mistuitoare. Ea a căutat leac în izvorul limpede și răcoritor dela viile Blajului, care-i poartă și până azi numele, zicându-i-se „Șipotul Crăiesii”. Ori, când nu durerile trupești erau pricina nenorocului, atunci stăpânii se cufundau în privegheri de petrecanii, căutând să ineci în vin nesiguranta zilei de mâine, căci domeniul de la Blaj a fost obiectul multor și lungi procese de moștenire.

Sătenii români ai ținutului, iobagi inhămați la toate poverile, n'au avut desigur motive să fie bucuroși de atâția stăpâni cu metehne și cu patimi multe. Ei au îndurat cu greu pe toți acești domni aduși de vânt, decât cari, doar Turcii lui *Saidi Ahmet Pașa* au fost mai tirani, căci au slujit atâtea mii dintr'înșii, tăindu-le nasurile și urechile în nenorocitul an 1659. Nu

mai puțin au avut ei să sufere de prădalnicii *Curuți* ai lui Rákoczi, cari la 1704 au nimicit cu tabăra lor de sub dealurile Blajului toate proviziile satelor din jur.

De trecutul Blajului de demult nu se leagă deci pentru noi decât suferință și obidă. Blajul vechiu a fost pentru poporul nostru numai un loc de groază și de dureri. El a fost un loc de martiriu lent și greu, care a brăzdat cu sudori de sânge fețe de iobagi blânzi și deprinși cu nenorocul.

DESCĂLECATUL LUI INOCHENTIE MICU

Dumnezeu însă nu ne a uitat, ci a schimbat crugul Blajului în favorul nostru. A fost desigur o hotărâre de sus, că în jumătatea întâi a veacului al XVIII-lea, castelul dela Blaj și domeniul, prin o fericită împrejurare, ajung în mâinile noastre. Sătenii români ai ținutului pot să se bucure de vestea mare, că după atâția domni răi și nestatornici, Pronia cerească le hărăzește un blând stăpân de neamul lor și încă unul care, în loc de fudule blazoane, le aduce crucea și ciaslovul de mângâieri creștinești.

În anul Domnului 1737, într'o frumoasă și senină zi de Maiu, când văzduhul și pământul sunt pline de haruri cerești, când aerul e o mireasmă trezitoare de nădejdi, când roțile plugului cântă și se luciește sapa făgăduitoare de belșuguri, în fața castelului părăsit dela Blaj, în livada lui cu iarbă măruntă se oprește un poștalion, prăfuit de drum lung și de goană nerăbdătoare. Pe capră stă un țaran român cu port făgărășan, iar din căruțul cu otavă de munte coboară un drumeț în floarea vârstei. El poartă rasă neagră, călugărească, pe marginele căreia se țivește cu modestie firul roșu al insemnelor

de ierarh. Cei câțiva rânndași unguri ai curții nemeșești, rămân uimiți de un asemenea oaspe; crucea de aur de pe pieptul lui îi turbură și stau întrebători, lipiți de zidurile porții. Oaspele neașteptat e un vlădică cu barbă și cu ochi buni, blânzi. E vlădică românesc.

Drumețul se retrage într'o chilie modestă cu mobila roasă. Și intaiul său gând se înalță spre Dumnezeu în rugăciune îndelungă și cuvioasă. În zilele și'n săptămânile următoare, tăcutul arhieru se plimbă într'una pe micul platou dela Imbinarea Târnavelor, cufundat în meditații nepătrunse. Merge și mai stă; măsură cu ochii și rărește pasul. Plănuește. Apoi, după o trecere de câteva luni, în castelul dela Blaj, în sala cea mai largă, din etajul de sus, episcopul **Inochentie Micu Clain** șeade pe tron arhieresc, în toată umila lui strălucire. Alături are mitra și toiagul de păstorie legiuită. În fața ierarhului stă arhitectul vienez, căci vlădica Inochentie vrea să dureze așezări trainice, cu ziduri măestrite, cari să garanteze soliditate pentru veacuri. Planurile sunt făcute după concepția stăpânului însuși, care cu inspirație profetică, prevede Roma de mâine a neamului său iubit. Sunt planurile Blajului, care va trebui să răsară ca o cetate de vrajă pe locul de vechi suplicii ale iobăgilor români de pe Târnavă și Secaș. Inochentie vede în pânza viitorului mănăstirea de călugări lepădați de grijile veacului acestuia și închinați luminării de obște; vede catedrala maiestoasă, în care se vor hărăzi atâtea mângâeri poporului; vede străzile de maestri și de negustori români, cari vor avea să dea așezării dela Târnavă timbrul complet de febrilitate românească. Ținutul e românesc și pe locuitorii lui arhieru îi are prin aceleași sfielnice aspirații de mai bine, prin limbă și sânge. Crucea și cartea,

Episcopul Inochentie Micu, Intemeietorul Blajului
romănesc.

plugul și unealta de măestrie : iată temeliile pe cari înțelege vlădica Inochentie să razime pietrele unghiulare ale metropolei concepute de dânsul. Cruce de nădejdi și mângâieri cerești, cartea de lumină întăritoare, plugul de belșug pământesc și unealta de putere orășenească, sunt elementele blazonului nobilitar, pe cari vrea tânărul și prevăzătorul episcop să le imprime zidurilor și instituțiilor ce plănuește.

Și când acestea le simte pornite în bun făgaș de înfăptuire, fiul de țăran întreprinzător din părțile Sibiului, ajuns să aibă o putere oarecare în toiagul de arhipăstor, se avântă cu tot focul sufletului său în valtoarea câștigării drepturi, prin luptă dărză și neodihnită, cu cei cari dețin puterea lumească prin nejustificat favor al norocului. Inochentie Micu, mic prin nume și prin naștere, dar atât de mare prin îndrăzneala sa neînfricată de nimic, se așează în fața Curții din Viena și a staturilor Ardealului ca Român întreg, care pretinde și așteaptă cu dărzenie, să fie luat în seamă și respectat, dimpreună cu neamul său de mucenici, pe care îi reprezintă. Cere să fie numit baron cu scaun și cu vot, în locul unde se cârmuiește soarta Ardealului. Apoi are tăria, foarte respectabilă în acele vremi, să infrunte îngâmfarea celor trei națiuni privilegiate ale Ardealului și să solicite și pentru poporul său recunoașterea oficială de națiune. Dieta Transilvaniei devine o mare de vociferări tumultuoase, și ungurii, săcuii și sașii, se avântă să-l arunce pe fereastră pe îndrăznețul popă valah. I-a oprit însă atitudinea de biruitoare liniște romană, a minunatului popă. Pe fruntea lui rezidă în acelea clipe semeția conștientă a legionarilor dela Tibru, cari au stăpânit odinioară popoarele barbare ale lumii vechi.

Luptele lui Inochentie Micu au brodat atunci un început de program politic românesc, ale cărui fire de intransigență bărbătească s'au prelungit până în zilele noastre de glorie deplină și veșnică.

Marele arhiepiscop a știut în aceeași vreme să țină strâns legate de sine inimile poporului său; care îl iubia c'un elan ne mai pomenit. Protopopii și preoții săi îl ascultă cu o încredere admirabilă și ajunge un singur cuvânt al arhiepiscopului în marele sinod dela 6 Ianuar 1738, ca reprezentanții bisericii și ai națiunii să voteze o contribuție culturală de 25.000 floreni, cu cari să se poată începe zidirea mănăstirii și a catedralei din Blaj. Memorabil gest, căci este cea dintâi licărire conștientă a dorului de ieșire din bezna întunecului secular. De aici înainte poporul românesc începe să-și vină în fire, se simte ceva pe plaiurile Ardealului și merge în ascendență tot mai mare spre lumină, spre soare.

Clădirile instituțiilor naționale din Blaj încep să se ridice chiar sub ochii celui ce le-a conceput și le-a plănuț; păcat că tragica soartă l-a lipsit de fericirea de a le vedea isprăvite. Inochentie Micu, prin luptele și veșnicile lui instanții la cei mari, a devenit un spine foarte dureros în ochii dușmanilor neamului românesc. Se pornește o serie lungă și grea de intrigi ascunse, de minciuni și de ponegriri, cari scot din mijlocul poporului său pe eroicul Păstor. El este chemat la Viena, la curtea împărătească și nu mai poate reveni niciodată pe plaiurile atât de dragi inimii sale. Măcar, Doamne, cu cât dor îl ahtiază necurmat preoții, protopopii și credincioșii bisericuțelor de lemn din Țara Ardealului! Forța brută și ura ticăloasă rămân biruitoare. Arhiepiscopul Clain începe un exil plin de suferințe, neavând uneori nici trebuitoria

pâine de toate zilele, încât e silit să-și vândă chiar și podoabele rangului său de prelat, ca să-și ducă traiul chinuit într'o mănăstire din Roma. În sfârșit Dumnezeu se milostivește și curmă o existență necăjită, chiemând la sine, pe cel ce n'a putut obține nici măcar un locșor de refragere bătrânească în pământul părinților săi. El doarme lin la Roma, într'o criptă călugărească, sub florile ce-i aștern pe piatra sepulchrală rari peregrini pioși prin cetatea de obârșie a neamului nostru. Strălucitul martir al românismului a putut să aibă, în timpul din urmă, o supremă răsplată și o recunoștință oficială, când societatea „Mormintele Eroilor” a ținut să-i însemne locul de odihnă cu o placă comemorativă, desvelită în pios alai de drapele românești și italienești, în prezența reprezentantului țării noastre însuși. Onoare acestui gând măreț, cum onoare ne face eroul, căruia li dă adăpost înțeleghător sora noastră mai mare, glorioasa Italie!

Grăuntele aruncat de Inochentie la îmbinarea Târnavelor, prinde rădăcini pe zi ce trece. Conturile date de dânsul sunt păstrate cu stințenie și instituțiunile își pornesc rând pe rând activitatea. Mănăstirea de călugări își deschide chiliile austere în 1747, primind pe cei dinții locuitori cu pretenții puține și cu îndatoriri foarte grele. Această sf. mănăstire cu ziduri strâmte și arcuite, își primește monahii nu dintre muritorii oboșiți de viață, ori scârbiți de deșertăciunile ei, nici dintre cei cari căutau traiul de dulce lenevire al meditațiilor mai mult sau mai puțin duhovnicești. O, nu! Ctitoria lui Inochentie Micu cere și primește oameni de jertfă deplină, bărbați în floarea vârstei, care se frământă de ideale și trebuie să fie ostași ai unui crez de mântuire. Poporul

romănesc de pretutindeni se găsea atunci într'o situație mai mult decât precară, sub toate raporturile. Nu putea să-i mijească de nicăiri vreorază de soare, vre-un picur de nădejde. Singur Blajul, cu proaspetele lui legături cu Apusul, era în situația norocoasă să întreprindă ceva pentru neamul cu dureri multe și cu speranțe puține. Și Blajul a făcut-o, deplin și eroic.

Primii săi pionieri sub acest raport au fost Baziliții deia „Sfânta Treime”, cari aduceau cu dânșii nu numai pietismul unor suflete sensibile și cuprinse de dragostea evanghelicilor sfaturi monastice, ci aduceau din școalele înalte ale Apusului pregătiri de înaltă erudițiune, care, aceasta din urmă, nu-și găsește odihnă nici în sufletele călugărești. Erudiția e o silă mare pe capul celui ce o are; ea naște sbucium și dă îndemnuri spre activitate, spre căutare de noi și noi orizonturi. Acest impuls îl aveau și călugării din mănăstirea Blajului, cari veneau din Roma, din Viena și din alte centre culturale.

Cei dintâi cari s'au asezat la Sfânta Treime din Blaj au fost *Grigorie Maior*, *Silvestru Calliani* și *Gherontie Cotorea*. Intre dânșii era și interesantul pribeag grec, *Leontie Mosconas*, care venia tocmai din insula Naxos a Arhipelagului. Spun hârtiile bătrâne că era o fire veselă și glumeață, care insenina cu hazul său original frugalele prânzuri episcopale. Însă avea în aceeaș vreme dragoste mare și pentru cărțile savante ale timpului, lăsându-ne o bogată moștenire dintr'ânsele.

Acești ieromonahi, cari făceau toate mătâniile și privegherile prescrise de aspra disciplină baziliană, găsiu timp destul și pentru citiri îndelungate în nopți târzii, la lumini de său prost, care ineacă și taie avânturile muritorilor de rând. Ei se plâng, ce-i dreptul, împotriva unei asemenea gospodării avare, dar nu-și curmă

indeletnicirile literare. Înțeleg să-și mortifice și prin fumul de lumânări imperfecte trupurile uscate și firave, căci își dădeau seama de importanța unor preocupări superioare.

Dintre dâșii s'au ales marii cărturari români ai veacului al XVIII-lea, despre cari vom poveni deosebit în continuarea acestor expuneri. Ne gândim acum numai la icoana „Smeriților ieromonahi dela Blaj”—e numirea ce și-o dau înșiși, cari nu numai că au scris și au produs opere, ci s'au făcut și meșteri de tipare, vărându-și cu mâna lor și buchile trebuincioase. Ei au înțeles că singură slova de pană de găscă, așternută în manuscrite oricât de importante, e moartă, dacă nu e trecută în spornicul plumb al teascului tipografic. Și astfel, călugării dela Blaj s'au făcut împărțitori de hrană spirituală pentru toți cei ce cunoșteau sau puteau să cunoască tocmai din cărțile lor marele meșteșug al cetirii. Cu cărțile lor de slujbe bisericești, tipărite frumos și cu grijă, se încăreau care întregi și răsbăteau până și peste Carpații de hotar omenesc între frați. Vechile tiparnițe ardelenesti, cari au slujit tendințe străine și au folosit întâmplător, datorită numai atât de avurului nostru noroc de demult, își găsesc acum în teascul călugărilor dela Blaj o continuare curat națională. Tipografia cea veche din Blaj este chiar aceeași, în care s'a tipărit Noul Testament dela Balgrad și a venit la Sfânta Treime din Blaj la subsuoara unui călugăr, într'o traistă. Nu era lucru mare: colea un pumn de slove și matrice, și câteva vinalace de lemn!

«FĂNTÂNILE DARURILOR»

Când se pornise astfel în mănăstirea din Blaj munca trudnică a răspândirii de slove, în scaunul episcopal urcă un arhiereu mai puțin răs-

Episcopul Petru Pavel Aron, întemeietorul școlilor
dela Blaj, 1754.

boinic decât Inochentie Clain, mai potolit, însă tot atât de stăruitor în urmărirea țintelor ce-și prefige. Clain văzuse ansamblul muncii pentru luminarea neamului său, dase conture și idei, rămânând executarea programului cultural în sarcina urmașului său. Cel ce vine după dânsul, preot de o conștiință foarte delicată, continuă acest program cu râvna oamenilor ce-și socotesc datoria poruncă dumnezească. Erau acum la mănăstirea din Blaj călugări cu învățatură multă și eră, afară, în largul cuprinsurilor românești, un popor atât de bun, dar atât de departe de lumina care învie. Și atunci nu mai rămâne decât numai ca ieromonahii să fie puși și la munca de dascăli cu graiul, în fața ținilor poporului românesc atât de învăluit de întuneric.

La 11 Octomvrie 1754, **Vlădica Petru Pavel Aron** întinde neamului său un hrisov de o covârșitoare importanță. Fața uscățivă, palidă și stoarsă de posturi și de rugăciuni, se luminează de o dulce rază, când vede în gândul său pe sătenii Ardealului, cu privirile spre castelul episcopesc de la Blaj, așteptând haruri de mângâiere, și nădeji de-un trai mai omenesc. Vlădica cu viață sfântă e hotărît să le dea pe cel mai mareț dintre haruri, pe cel mai sublim: *harul luminării prin școală*. Aron dă publicațiunile sale din toamna lui 1754 în cari se grăia astfel, în dulcele stil al bătrânilor:

„Noi Petru Pavel Aaron de Bistra, din mila lui Dumnezeu și a scaunului apostolicesc, celor din legea grecească prin toată Țara Ardealului și părților ei adaose, vlădicul Făgărașului iproci. Tuturor celor din numita Eparhia noastră, cinstiților protopoși, preoților, ieromonahilor, clericilor, așijderea și tuturor mirenilor pace dela Domnul Hristos și spăsenie, iară dela noi blagoslovenie.

... De vreme ce prea milostivul Dumnezeu, cu nespusa sa rânduială a prea bogatei sale milostiviri, la mult dorita neamului și a bisericicii adunare ne-au împreunat, se cuvine cum și noi așijderea... cu fața a răspunde chemării noastre... și așteptării neamului și lipsii bisericicii, să ne îndemnăm spre cuprinderea acelora, prin carele să se plinească acelea datorii ale noastre... am socotit a fi de lipsă acum, cum aceștii însemnate turme să se deschidă fântânile darurilor!“

Așa grăiește episcopul Petru Pavel de Bistra către neamul românesc din Ardeal la mijlocul veacului al XVIII-lea, în pragul marilor prefaceri ale omenirii întregi. El vrea să deschidă fântâni de daruri și cu adevărat bogate izvoare de apă vie se revarsă dela Blaj prin școalele lui Aron. Bunul Păstor știa așa de bine despre iobagii Ardealului, că „mai toți sunt însetoși și flămânzi de hrana cea sufletească, pentru aceea, tuturor fiilor noștri, ori cari vor cere, trebuie după putință să li se frângă sfânta pâine și a-i cuprinde la învățatură“.

Situația neamului nostru de pretutindén din acelea vremi e cunoscută. În Principatele dunărene erau stăpâni Fanarioții lacomi; Ardealul eră o temniță lungă și largă de robi, cari nu aveau de unde să știe nici măcar de nobleța originii dătătoare de demnitate și îndrăsneală; opaițele de sfioasă și redusă învățatură de pe la mânăstiri erau în stingere; șirul cărturarilor moldoveni și munteni eră și el în declin. Ce noroc că tocmai atunci se osârdește Petru Pavel Aron să deschidă fântânile darurilor mănoase în Sfânta Treime dela Blaj! Cât de adevărat grăiește marele istoric Nicolae Iorga, lăudând „acele școli de preoție și de învățatură a mirenilor, care venind tocmai la ceasul

lor când se închideau izvoarele de lumină mai umilă ale mănăstirilor, au dus mai departe grija pentru cartea românească și, statornicind legături nouă cu cultura conștientă a Apusului, au deschis largi orizonturi cugetării neamului".

Școalele dela Blaj s'au deschis și s'a pornit spre dănsese un lung și neîntrerupt peregrinaj de hagiălac cultural, sporit din an în an cu tot mai mulți fii de săteni și de preoți din toate colțurile Daciei superioare. A răsărit o tagmă nouă în strâmta viață a neamului nostru; tagma foarte simpatică a „Dieceilor dela Blaj“, cari în zile de toamnă și de primăvară erau călătorii cei mai iubiți ai drumurilor ardelenesti. Veneau pe jos cu desagii de merinde din Sălaj, de pe Crișuri, dela Olt și din Câmpie; veneau în grupe pitorești în țării lor albi și n țăndrele de lână sură, semn al nobleții prin învățatură. În Hula din Blaj se descălțau de opinci și luau cisme, coborînd astfel spre metropola cu case învelite cu paie, dar cu mari clădiri de școli primitoare.

Din unii ca aceștia s'a împânzit românismul cu cărturari de toată mâna, ajungând să răsbată ca luceferi deșteptători întreg Ardealul și chiar Muntenia, Moldova, Bucovina, unde au dus cu dănșii luminile școlii latiniste, ca profesori, dascăli și oameni de condei. Chiar și Macedonia cea depărtată și-a primit darul său dela Blaj, în zilele dintâi ale învățaturii românești de acolo. Ar trebui să înșirăm un lung pomelnic de nume cunoscute și mult prețuite în redeşteptarea noastră culturală, dacă am aminti pe toți aceia ce au cules luminile minții lor din „fântânile darurilor“ dela Blaj. Să amintim doar nume celebre: Samuil Clain, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Molnar-Piuariul, Ioan Budai-Deleanul. Vasile Aron, Ioan Barac, Doctor Vasile Pop, Ion Ma-

iorescu, Simion Bărnuț, Andrei Mureșan, Aron Pumnul, Axente Sever, Papiu Ilarian, Vasile Bumbač, Aron și Vasile Densușianu, Timotei Cipariu, I. Drăgescu, Gavril Munteanu, Gheorghe Bariț și atâția alții, cari au pus câte-o piatră de temelie în edificiul culturii noastre. Dar cine n'a învățat carte la Blaj între anii 1754 și 1850 dintre aceia, cari, având origină ardeleană, au însemnat ceva în analele frământărilor noastre de redeșteptare? Chiar dacă n'ar fi fost unii la matca însăși, sufletul și simțirile Blajului de odinioară se simt în toate fibrele lor. Nici *Eminescu* n'a crezut că poate să treacă alături de acest cuib de carte și de simțiri românești. Chiar și istro-românii și-au avut elevul lor la școalele din Blaj.

LUCEFERRI REDEȘTEPTĂRII NOASTRE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dacă a fost așa, nu e de mirare, căci Blajul avea pe catedrele școalelor sale dascăli iluștrii ca urzitorii curentului latinist, atât de binefăcător în roadele sale. Se întorc dela Roma figuri mărețe, apostoli cu fețe dârze dar cu inimi calde, cari din contemplarea monumentelor grandioase ale cetății eterne, ce le grăiau de străbuni, și din înaltul aeropag de savantism, aduceau mândria originii și pregătirea necesară, nu numai de a înălța un popor desnădăjduit, ci de ași câștiga un respect și o prețuire cercetărilor de știință românească, ce pornia tocmai prinr'inșii. *Samuil Clain* aruncă între români mântuitoarea lozincă: „*Mare lucru este a fi născut român*”. Acesta era sâmburele școalei latiniste, din care a răsărit copacul pletos al culturii noastre. *Petru Maior* se răsboește cu bărfelnicii savanți străini și apără în afară clenoidul scump al originii romane.

Frământările lor n'au mai fost încăpute într'o anumită clipă de umilul Blaj și ei, mănăți poate și de firile lor cam dificile uneori, ori poate și de înțelegerea prea puțină ce-o întâlneau la un arhiereu cu o învățatură mai redusă, însă tot atât de ambițios ca și dâșii, iau toiegele de pribegi și se stabilesc acolo, unde tocmai puteau găsi un codru de pâine și un loc mai prielnic pentru munca lor de oameni ai cărții înalte.

Nu uită însă nici Blajul, căci el nu putea fi confundat c'un singur om, ci nostalgia dragostii de matca veche îi readuce uneori, chiar și la povarnica vârstă a bătrâneții, ca pe **Gheorghe Șincăi** cronicarul. Obosit de cărările unei vieți fără câpătai durabil și de povara desagilor încărcăți cu manuscripte atât de scumpe, bătrânul călător se așează la umbra primitoare a unui salcâm din marginea Blajului și contemplează cu tristeță neajutorarea oaselor sale, trecute în anii lor. Generația tânără a Blajului nu l mai cunoaște pe fostul director de școale naționale și clericii, care îl întâlnesc în calea spre Târnavă, intrigăți de figura acestui drumeț neobișnuit, îl întrebă:

— „*Unde habemus fortunam?*”

— „*De terra*”, răspunde cu adâncă amărăciune leul de odată, ale cărui zile coboară spre apus.

Șincăi se reculege însă de grabă, văzând tinereța din fața lui și leagă cu clericii o convorbire dintre celea mai interesante pentru dâșii. Ei îl ajută cu pietate să se ridice și îl duc la seminar. Vechiul dascăl se simte acolo în elementul lui și le face clericilor cea mai strălucită zi din viața lor. Sub sprâncenele stufoase ale călătorului se aprind lumini țîșnitoare și graiul lui dăpână învățături adânci, încât tineretul se uită la dânsul ca la un prooroc

adevărat. Le vorbește desigur de Roma și de Traian, de dacia și de legionari, de lupoaica dela Tibru și clericii exclamă cu admirație: — „E Șincai, marele Șincai!“

Nu flutură în fața amintirii un episod interesant pe care-l povesteau bătrânii, despre Gheorghé Șincai. E din vremea când el întemeia și conducea școalele naționale ale Ardealului. Chie mase la o conferință în locuința sa pe dascălii ținutului și le complectă astfel cunoștințele, cam sumare fără indoială. Primarii celor două sate de peste Târnava mare, de lângă Blaj, au prins de vestea acestei adunări dascălești. Și cum aveau obligamentul anual, după obiceiul vremii, să prindă un anumit număr de feciori pentru cătănia împărătească, s'au gândit: — Hai să aruncăm funia coala în grămada de dascăli, cari nu trag cu sapa, nici cu coasa și pot face ei mai bine slujba la împăratul. Plănuit și făcut. Inșă la legatul cu funia a fost mai greu, greu de tot. Șincai însuși s'a turburat mai tare. A zbuclit cel dintâi de la losul unde ședeă și punând mâna pe sabia lui nobilitară, de care era mândru, a tunat către dascălii săi îngroziți:

— Nu vă lăsați, flăcăi! Neamul nostru are nevoie acum de lumină, nu de cătane! Săriți!

Dascăli lui Șincai au și sărit ca leii și oamenii stăpânirii s'au întors acasă în cară, cu capetele sparte.

Acest episod, pe care-l dăm după tradiție, caracterizează pe omul Șincai. Era o fire iritabilă și înțelegea să rezolve degrabă, sumar, cauzele cari i se păreau lui drepte.

După luțeferii din pragul veacului al XIX-lea firul indeletnicirilor serioase cu cartea românească la Blaj, nu s'a curmat, ci a trecut în alte mâni, destul de vrednice și ele. Un canonic învățat, *Teodor Pop*, lasă după sine manu-

scripte cu traduceri din limbi orientale și serioase tratate din disciplinele teologice. Păcat că ele n'au putut ajunge la grai mai larg prin tipar și spuza uitării le-a înghesuit într'un sertar de bibliotecă.

Spre sfârșitul vieții episcopului Bobb, începe să se impună la Blaj fiul de țăran din Pânade, care fusese atât de aprig la învățătură, încât a pus în uimire pe dascălii școalelor din Blaj. Tânărul *Timotei Cipariu* învățase încă acasă, în satul său, lângă vatra cu lumină de vâlvătaie și lângă răsboiul de hărnicie al mamei, să citească în trei limbi, iar la 14 ani când era abia în clasa întâi de liceu la Blaj, a învățat singur să citească grecește. La 15 ani știa pe Horațiu întreg, iar la 16 avea *Iliada* și *Odissea* în degete — spune despre dânsul bunul său dascăl, căci îi fusese mai târziu ucenic și mână dreaptă, vestitul *Moldovănuț*. Paralel cu greaca și latina a studiat și limba italiană, încât ajunsese să cunoască pe Dante ca și pe Homer și Horațiu. Mi-a scăpat din vedere să amintesc mai la deal, că încă la 12 ani învățase tot singur, de căpul său, și limba hebraică. Dintre limbile mari apusene, în locul întâi se indeletnicise cu franceza, ale cărei opere sunt reprezentate în locul prim, ca număr, după celea românești, în vasta sa bibliotecă. Era acasă desigur și în limba lui Shakespeare, căci altfel n'ar avea ce căuta între cărțile sale colecțiile autorilor britanici.

Iată, deci, că în vremile acelea se făcea la Blaj carte în stil foarte larg și pe temeuri de-o soliditate foarte rar întâlnită aiurea, între Români. Chiar și de la cărturarii mai vechi ai Blajului din vremea lui Aron, ne-au rămas gramatici roase și mult întrebuințate, de franțuzește de pildă.

EPOCA LUPTELOR NAȚIONALE

Nu-i de mirat dacă marile mișcări din Europa, născute de revoluția franceză, atât cele culturale cât și politice, răsună și la Blaj, măcar în cetirile unui om ca Timotei Cipariu. Încă înainte de 1847 Cipariu avea abonat un jurnal francez din Paris, altul din Germania și al treilea din Viena Habsburgilor. Și la zile de trebuință cărturarii Blajului, au știut să se desfacă de scufundările în hrisoave și'n discipline și se avântau la hotăriri mărețe, ca în anul 1842. când au trimis la dieta din Cluj memorabilul protest împotriva introducerii limbii ungurești în ramurile vieții publice din Ardeal. Acest protest e cea mai strălucită dovadă, că anumite tendințe de-a se da limbii ungurești o întrebuintare oarecare în actele episcopiei și chiar în vorbire au fost repugnată cu tărie de dascălii și membrii consistorului blajan.

Prin protestul dela 42, Blajul dascălilor și al preoților inimoși se angajază în lupta care se va desfășura abia peste șase ani, cu atâta elan, pentru dobândirea drepturilor naționale. Cipariu cu gazetele lui din Apus ține mâna pe pulsul vremii și tovarășii lui sunt nu mai puțin atenți și dâșii la frământările neamurilor. Asemenea preocupări are și tineretul, și'n pragul evenimentelor dela 48 un seminarist dela Blaj știe să-și informeze părinții de celea mai recente întâmplări politice din Europa. Blajul era pregătit, prin urmare, cum nu se poate mai bine de mișcarea epocală dela 1848.

Și când vântul libertății trece ca un suflu primăvăratice peste țări și popoare, indicând semnalul de începere, Ardealul românesc încotro putea să privească mai cu încredere, decât spre orașelul dela Târnave, unde se găsiu cele mai

multe minți luminate adunate la un loc și deplina cheazășie a simțirii românești? Stafete din orașele cu intelectuali români cereau dela Blaj indicii și așteptau de acolo lozincile.

Lozinca nu putea fi decât una singură, pe care a prins'o în nemuritoare strofe de răsunset un elev al Blajului, bardul național *Andrei Mureșianu*.

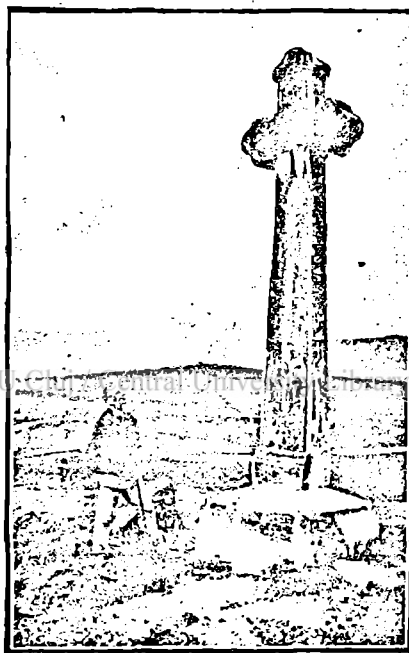
Imprejurările și epepeia națională din anul 1848 sunt cunoscute. Câmpia dela Blaj devine loc de cea dintâi și cea mai strălucită adunare națională românească. Românii Ardealului s'au găsit aici alături în numele aceluiași ideal sfânt și mai presus de orice discuții: *libertatea națională*. Mărunte veleități de utilitarism rătăcit au fost amuțite degrabă, prin glasul de arhanghel al lui *Simion Bărnuțiu* și întreg poporul românesc din Ardeal a făcut acelaș jurământ de libertate și de alipire către națiune!

Mai mult decât atât: au amuțit atunci, ca la un semn de sus, și efemerile desbinări pe temă de confesiune și în ziua de 3/15 Mai 1848, s'au putut vedea alături cei doi reprezentanți ai bisericilor românești din Transilvania, episcopul *Andrei Baron de Șaguna* și colegul său dela Blaj *Ioan Lemeni*, mână în mână :

„*Ca doi ochi într'o lumină
Ca doi frați dintr'o tulpină*“.

În trecerea prin piață, spre câmpul adunării, miile de săteni s'au desfăcut în mărețe porți de triumf, aclamând cu entuziasm pe arhierii cari dădeau această minunată pildă de solidaritate. La Blaj s'a mai văzut o asemenea icoană de frăție, când, la 1911, ideia care i a intrunit pe toți arhierii bisericilor surori a fost: cultura! Clipe într'adevăr memorabile și vrednice de înscris în cartea de aur a Neamului...

Pentru vremile dela 1848 este de reținut împrejurarea că răscolitorii și crainicii Ardealului românesc au fost școlarii Blajului, acei tineri cū sumane de lână și cu ochi de văpaie, cari au fost organele de legătură între cărturari și

Crucea lui Avram Iancu la Blaj.

săteni, între dascălii lor și între părinți. Ei cutreierau satele, ducând proclamații și ducând mai ales sufletul școalelor cari i-au crescut. Urcau prin turnuri de biserici și trăgeau clopotele ca de slujbă, când împărtășiau iobagilor chemarea la arme a aleșilor neamului. Nume-

roși tribuni din 1848 au fost iarăși tineri seminariști dela Blaj, ca acel cleric *Tudoranu*, care în clocotitoru-i avânt și-a pus capul în marginea Aiudului, sfâșiat fiind de oardele insurgenților unguri. Prefectul legiunii a treia din Câmpie a fost *Vasile Moldovanu*, cleric de anul al treilea. Ori nu tot un elev al Blajului a fost și vestitul *Popa Vlăduț*: eroul de pe Mureș și din Munții Apuseni?

Splendidă a fost ziua când și-a făcut *Avram Iancu* intrarea în Blaj cu muntenii lui, înainte de adunare. Cetele de Moți erau postate în zăvoiul de peste Târnava. Intru întâmpinarea lor a ieșit tot Blajul cu mic cu mare, în frunte cu profesorii și cu canonicii. La întoarcere, în cap de rând era Iancu însuș, în port de sat cu căciula rotilată, cu pistoale grele la brâu și cu mantaua albă de beliduce. Mulțimea îl sorbia cu ochii, iar moții erau mândrii de dânsul peste măsură. Alături de Iancu venia pe jos renumitul profesor de cântări din Blaj, *Begnescu*, întonând marșul vremii :

*Astăzi cu bucurie, Românilor veniți
Pe Iancul în Câmpie cu toți să-l însoțiți.
Spălați armele voastre, curând să alergați
Din plaiurile voastre pe dușmani s'alungați!*

Amintirea lui Iancu plutește încă și-acuma vie peste câmpia dela Târnave, iar recunoștința populară i-a dat o cruce superbă de piatră, la loc vizibil de departe, pe cea mai înaltă culme de lângă Blaj.

Zilele de mărire din 48—49 au trecut însă ca un vis, cu nici o răsplătă reală pentru atâtea jertfe de sânge, câte a dat poporul românesc pentru Habsburgi. Iancu e pălmuit chiar în mijlocul cetății care a fost mântuită tocmai de muntenii lui și de legionarii lui *Axente*. Ur-

mează însă o epocă de liniște care îngăduie cărturarilor să se retragă iarăși la cărțile și la cercetările lor. Blajul își reia munca lui pacinică de lecțiuni și de scrieri. Școalele își adună din nou ucenicii și „fântânile de daruri“ deschise de Vlădica Aron, își trimit râulețele de apă întăritoare spre toate colțurile locuite de Români.

TIMOTEI CIPARIU

În această muncă asiduă de cărturărie, partea eroului și-o ia acelaș om care a strălucit și înainte de revoluție. În cuprinderile lui punea atâta stăruință și neoboseală, încât părea omul fără somn și fără truda altor muritori.

În nopți târzii și lungi de iarnă, când se întunecau rând pe rând toate geamurile caselor din piața lui Inochentie Clain, când nu mai era nici o ființă neadormită în micul orașel liniștit, când părea stors de puterile lui și bătrânul ornic al Catedralei, însemnând tot mai rar curgearea timpului, rămânea luminată o singură fereastră în bezna nopții. Eră fereastra lui **Timotei Cipariu**, cufundat în „Principii de limbă și de scriptură“, ori în descifrări migăloase de table cerate dela Roșia Abrudului. Lumina de lampă îi da o paloare de schimnic, apărând ca o figură impietrită în convorbiri meditative cu eternitatea.

Mare figură a fost acest moșneag cu vieață fără somn și cu stăruință de neînchipuit în zilele noastre. Nici n'a avut Blajul vre-un alt bărbat, față de erudiția căruia să se fi arătat atâta respect și admirație nefătărită, ca față de Cipariu. Elevii școalelor îi aranjau la anumite ocazii retrageri cu torțe și-l siliau cu aclamații îndelungate să se arate la geam, ca apoi să se împrăștie tăcuți, fericiți că au putut numai să-l vadă. La intrarea în catedrală îi făceau reve-

rențe ca Arhiereului, până când infricat de ele a luat obiceiul să se strecoare în biserică neobservat de nimeni, prin o ușă laterală dela altar.

Spre anii mai din urmă ai vieții sale se dase cu totul cetirilor de cărți și manuscrise în aproape toate limbile orientale, în persiană și arabă în deosebi, declarând că găsește într'însele nebănuite comori de gândiri și de frumuseți.

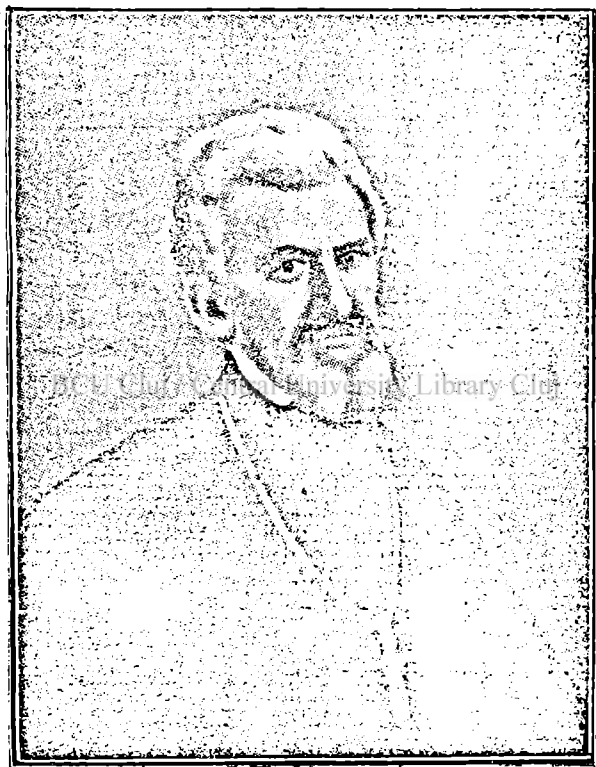
În aceste limbi nu numai că putea să cetească, dar și scria tot atât de ușor ca și românește. Și biblioteca noastră dela Blaj așteaptă încă pe specialistul care să-i descifreze atâtea caete de înflorituri orientale ce ne-a lăsat. Tradiția susține că Timotei Cipariu în tinerețele lui ar fi răsbatut călare până la Constantinopol, aducându-și de-acolo numeroasele manuscrise și rarități orientale.

Timotei Cipariu a fost și poet, ceea ce ar părea incredibil pentru un filolog ca dânsul. Îi păstrăm două volume de versuri inedite, cari nu sunt cu nimic mai prejos decât alte încercări ale timpului. Ele sunt scrise mare parte cu chirile și e o notă foarte bună a acestei laturi din multele lui talente, că avea ca model poezia populară. Poeziile lui curg ușor și sunt pline de culoare și de sinceritate. În 1832 a scris în versuri o piesă de teatru „Ecloga pastorală” pe care au reprezentat-o seminarisții din Blaj la introducerea episcopului Lemeni.

La moartea lui Cipariu tânărul Coșbuc face ce-a făcut Eminescu la moartea lui Aron Pumnul și scrie poezia „Non omnis moriar”, scoțind accente ca acestea:

*Trei scânduri și o movilă de glii nu pot s'ascundă
Pe-un om iubit de-o lume, pe-un om de fapte mari,
Un neam întreg ce plânge, stă gata să răspundă,
Că'n veac va recunoaște, cu-o inimă profundă,
Pe marele Cipariu!*

Având profesori și modele, bărbați ca Cipariu, Bunea și Ioan Micu-Moldovanu, interesanta figură de dac cu sprâncenile stufoase, cu zâmbet de veșnică ironie pe buze, care cu oca-

— Timotei Cipariu, părintele filologiei române.

zia unei vizite ministeriale dela Budapesta, după discursuri oficiale in limba statului de atunci, s'a ridicat și a spus ministrului :

— Excelență, eu îți vorbesc in limba părin-

ților mei, ca să ai ocazia fericită a-i admira dulceața și să vezi, că dacă luptăm noi Românii pentru această limbă cu atâta îndârjire, avem nu numai temeuri de sânge, ci și motive de superioare frumuseți! Noi ne iubim neamul pentru că e dela Roma cea veșnică și nu suntem dispuși să ne lăsăm de limba noastră nici chiar de dragul unei Escelențe ca D-ta! — cu astfel de modele e de înțeles, că tineretul dela Școalele din Blaj, incununa în fiecare an cu mari primejdii *Piatra Libertății*, împodobindu-o cu impunătoare drapele naționale. Mult au avut de lucru jandarmii și procurorii ungurești cu această neînfricată tinerime. Când tricoulul nu putea să răsară în zilele de Mai pe *Piatra Libertății*, el se ivia totuși pe arborii înalți din „Berc“, ori din „Mișca“, sau chiar și pe dranițe plutitoare în mijlocul lacului „Chereteu“ dinspre Sâncel. Și jandarmii turbau, iar școlarii inventioși jubilau!

ROMÂNIA MARE

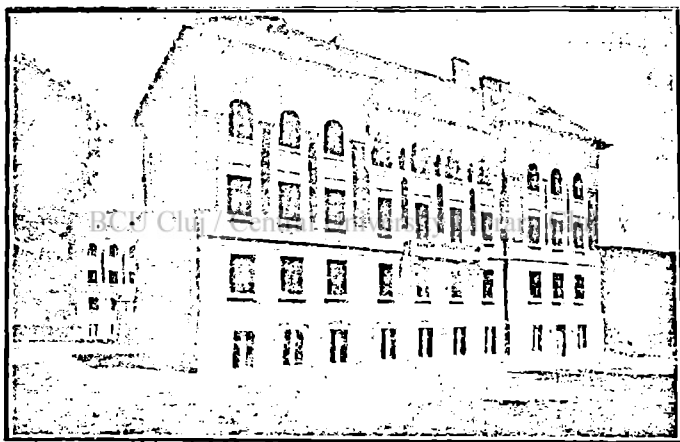
În pragul războiului mondial, în Mai 1914, drapelul național de proporții formidabile s'a avântat chiar pe turnul Catedralei, dând cea mai măreață privesțe Blajului istoric. Îl priviau lăcrimând până și octogenarii canonici, ca Simion Pop Matei și alții. Jandarmii erau să facă atunci vărsare de sânge și numai întâmplarea a făcut ca un tânăr avocat inimos să nu cadă cel dintâi jertfă furiei lor barbare.

Elevii cari au pus steagul, au găsit de grabă cărările de munte spre România scumpă și ei au devenit în curând ofițeri și frunțași în armata Regelui românesc, luptând la Oituz, Mărăști și Mărășești pentru idealul infiltrat lor de școalele Blajului. Unii au și rămas acolo, pe

câmpurile de onoare, sub cruci modeste de lemn, cu piepturile sfâșiate de granatele lui Mackensen cutropitorul.

Ei n'au făcut altceva decât au urmat pilda unui alt elev al Blajului, care s'a dus să lupte sub steagurile României, încă în războiul de independență dela 77—78! Încă pe Câmpiile Plevnei a fost deci de față și Blajul, prin elevii săi!

O singură notă încă din viața elevilor | Bla-

„Institutul Recunoștinții” dela Blaj, care cuprinde Liceul de fete și Școala Normală de fete.

jului. În zilele dintâi ale lui Octombrie 1918, ei au desarmat pe jandarmii statului unguresc dela Blaj și au dat prima gardă de legionari români ai Consiliului Național. Jandarmii erau 35 de săcuți mustecioși, iar elevii 10—20 de copilandrii cu mâinile goale! Prima lor sbucnire de bucurie după smulgerea armelor a fost clocotitorul strigăt:

— *Trăiască România Mare!*

*

Așa a fost Blajul totdeauna, și'n zile mari și'n zile negre: cuib temut de simțiri naționale și lăcaș de cuprinderi serioase cu cartea și cu cercetările de origine și limbă. Această cetate de învățătură a fost ca o mamă, idealizarea **Gintei Latine**, care-și adună copilașii în jurul său și, ținându-le înainte veșnic cartea cea mare de istorie a neamului, le îndreaptă privirile spre zarea luminoasă, unde se profilează în conture tari, energice, figura măreață a *Divului Traian*.

Tineretele vlăstare înțeleg îndemnurile mamei lor și devin cei mai vajnici propovăduitori ai latinității și ai simțirilor de intransigent naționalism.

Măreață a fost exclamația spontană și impulsivă a istoricului Nicolae Iorga cu ocazia unei vizite la Blaj, când a zis:

— „*Aici e pământul sfânt al Blajului, în locurile unde au scris cu sângele inimii lor și au învățat și pe alții cu toată căldura ce stătea într'înșii, acei înainte mergători ai culturii naționale românești, cari au fost blândul călugăr Samuil Clain, asprul muncitor fanatic Șincai și cumintele alcătuitoare de teorii Petru Maior.*”

Iar un alt apostol al culturii naționale, tot atât de inspirat ca și istoricul de astăzi, *Ion Eliade Rădulescu*, ajungând în piața Blajului și văzând bătrânele institute de cultură, și-a descoperit capul cu pietate și-a exclamat:

— «**De-aici a răsărit soarele Românilor!**»

CUPRINSUL

Blajul de demult	3
Descălecarea lui Inochentie Micu	5
Fântânile darurilor	12
Luceferii redeşteptării noastre	17
Epoca luptelor naţionale	21
Timotei Cipariu	25
România Mare	28

A APĂRUT :

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. SIMIONESCU

Profesor la Universitatea din Bucureşti,

OAMENI ALEŞI

VOL. II.

ROMÂNII

EDIȚIA II-a, revăzută și adăogată

Lei 90.—

Răspândiți

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

E unica bibliotecă în România cu cuprins atât de variat și folositor oricui, de la învățătorul și preotul din sat, până la marele cărturar specializat.

Nici în străinătate nu se găsește o bibliotecă la fel, relativ cu ieftinătatea și interesantul cuprins, scris de specialiști.

Comenzile se pot face direct la *Cartea Românească*, B-dul Academiei 3, București, I.
